

Akcija podmornica na Jadranu u II Svjetskom ratu

Dok je ratna oluja bjesnila nad Atlantikom i skupljala svoje žrtve, i podmornice svojim akcijama prekidale plovidbe mnogih brodova, na Sredozemlje je stigla tek 1940. god. Ohrabren uspjesima njemačke vojske u zapadnoj Evropi, Mussolini je koncem maja 1940. odlučio da požuri stupiti u rat i udarcem u leđa učestvuje u slamanju Francuske, te na taj način, na izgled lako, pretvori cijelo Sredozemlje u »mare nostrum«. Imajući to na umu, odbio je apel Churchilla da ne stupi u rat (16. maja) i 10. juna 1940. g. Italija stupa u rat. Rat je zahvatio i do tada miran bazen Sredozemnog mora.

Osnovni napori zaraćenih strana na Sredozemlju usmjereni su na održavanje vlastitog pomorskog saobraćaja i vršenje napada na protivnički pomorski saobraćaj. Dok su napori Britanaca (a do kapitulacije i Francuza) bili usredsređeni na održavanje pomorske komunikacije uzduž Sredozemnog mora, od Gibraltara preko Malte do Sueza, a za kratko vrijeme i od južnih francuskih luka do francuskih posjeda u sjevernoj Africi, dotle Italijani održavaju veoma intenzivan pomorski saobraćaj sa Libijom, Albanijom i Dodekanezom. Iz ovoga se odmah može zaključiti da su osnovni zadaci obih zaraćenih strana na moru bili usredotočeni na centralni dio Sredozemlja. U takvoj situaciji Jadran je predstavljao relativno »miran« bazen gdje se nisu vršile izrazitije borbene aktivnosti. Kada je Italija prenijela ratni požar na Balkanski poluotok, 28. oktobra 1940. g. agresijom na Grčku, porastao je značaj pomorske komunikacije Italija — Albanija, povećao se intenzitet pomorskog saobraćaja, a time su stvorene veće mogućnosti Britancima i Grcima da im sa svojim napadima nanose gubitke.

Centralni položaj Italije na Mediteranu predstavljao je potencijalnu opasnost za britanski saobraćaj. Britanci su poduzimali velike napore u cilju jačanja svojih pomorskih i zračnih snaga, radi stvaranja određene protivteže italijanskim snagama. U to vrijeme podmornice su predstavljale jedinu snagu kojom se rat mogao preneti u protivničke vode.

U junu 1940. Britanci na Sredozemlju raspoložu sa 12 podmornica, od kojih se 6 baziralo na Malti, a 6 u Aleksandriji. To su bile podmornice tipa »P« (4 komada), tipa »O« (4. kom.), posebnog tipa »O« (2 kom.) i dvije podmornice minopolagača (Rorqual, Grampus). Na donjoj tablici dati su osnovni podaci o podmornicama koje su izvodile akcije na Jadranu.

Već početak rata donio je podmorničkim snagama u Sredozemlju velike gubitke. Samo u prva dva mjeseca rata potopljeno je 5 podmornica, što je predstavljalo 45% od ukupnog broja angažiranih. Prva iskustva plaćena dosta visokom cijenom, pokazala su, da ovi tipovi podmornica ne odgovaraju zbog svojih manevarskih osobina i veličine (dužina 96 — 98 m), neiskustva komandnata u dosta prozirnem Sredozemnom moru (ove podmornice prebazirane su iz Kine gdje su priobalne vode znatno mutnije), kao i ograničenja koja su nametnuta podmornicama od strane Vlade iz međunarodno pravnih obzira; koja su znatno utjecala na njihove uspjehe. Britanci su brzo uočili ove negativnosti kao i mogućnosti za vođenje podmorničkog rata. Zbog toga u Sredozemlje upućuju tipove podesnije za izvođenje akcija u tim vodama. Od oktobra 1940. g. sa Malte djeluje poznata 10. flotila, sastavljena od podmornica tipa »U«, a do juna 1941. u sastavu flotile nalazi se 10 komada. Iz Aleksandrije djeluje 1. flotila, koja u svojem sastavu uz neke već spomenute tipove, ima nove podmornice tipa »T« (5 komada). Na početku 1941. g. ova flotila ima u sastavu 12 podmornica. Uz ove dvije, u Gibraltaru je 1. januara 1941. formirana 8. flotila. Težište akcija podmornica bilo je na centralnom dijelu Sredozemlja, gdje je saobraćaj bio veoma intenzivan i koji je bio od životne

važnosti za osovinske snage u sjevernoj Africi. Prema tome, uspjesi podmornica utjecali su na strategijsku situaciju na Sredozemlju (za vrijeme boravka osovinskih snaga u sjevernoj Africi do maja 1943. g. savezničke podmornice potopile su preko milion tona osovinskog brodoljaja).

Tip podmornice	deplasman u tonama površinski/podvodni	brzina u čvorovima (naut. milje/sat) površin /podvodna	daljina plovljenja u nautičkim miljama
BRITANSKE			
P	1760/2040	18/9	8400
O	1750/2035	17,5/9	8500
Grampus			
Rorqual	1750/2150	16/8,7	7400
U	630/730	12/8,7	4050
T	1300/1575	16,2/8,7	8000
			(poboljšani tip 11000)
GRČKE			
Kaconis			
Papanikolis	556/775	14/9,5	3500
Protevs			
Glavkos	730/960	14/9,5	4000
Triton			
Nirevs			
JUGOSLAVENSKJE			
Nebojša			
Hrabri	975/1164	15,7/10	5000
Osvetnik			
Smeli	630/809	14,5/9,2	5000

(Ovi podaci o veličini, brzini i daljini plovljenja ilustriraju mogućnosti pojedinih tipova podmornica na Sredozemlju, a posebno na Jadranu, o čemu će biti riječi u nastavku ovoga izlaganja)

POČETAK AKCIJA NA JADRANU

Mada su podmornice na tom području imale veoma značajnu ulogu, njihova upotreba na Jadranskom i Egejskom moru imala je svoje mjesto u okvirima podmorničkog rata. Iako su u ovim morima ciljevi bili rjeđi, a podmornički rajoni udaljeniji od baza, pojava britanskih podmornica prisilila je Italijane na poduzimanje mjera protivpodmorničke odbrane, angažiranje snaga, što je predstavljalo ograničavanje u pokretima ratnih i trgovačkih brodova u okvirima jednog operativnog područja i između njih. To je predstavljalo razvlačenje snaga protivnika u pojedinim trenucima rata kada je njihova koncentracija bila najpotrebnija u centralnom Sredozemlju. Sa toga stajališta, njihova upotreba u Jadranskom i Egejskom moru bila je na mjestu. Udaljenost Otrantskih vrata od Malte (oko 300 M) i Aleksandrije (oko 840 M) a odatle do sjevernog Jadrana još oko 360 M, bila je elemenat o kojemu se moralo voditi računa pri planiranju i izboru podmornica za djelovanje u ovom području.

Sa težnjom da se borbena dejstva prenesu u protivničke vode, britanska podmornica Rorqual polaže 14. 6. 1940. minsku prepreku sa 50 mina ispred Brindisia, na stječište mnogih ruta za plovidbu koje su vodile iz Albanije, od Baria ili iz Jonskog mora. I 26. 6. efikasnost ove prepreke došla je do izražaja. Motorni brod Loasso

(5968 brt) koji je plovio u ovim vodama, na domaku luke naišao je na jednu od tih mina i potonuo. Ovo je bio valjan znak Italijanima da moraju posvetiti veću pažnju obezbjeđenju prilaza lukama. Ali ubrzo nakon toga podmornice u Jadranu počinju izvoditi akcije otvoreno direktnim napadom na brodove upotrebljavajući pri tome i artiljerijsko i torpedno naoružanje. U drugoj polovini augusta i tokom septembra u južnom dijelu Jadrana patrolira britanska podmornica Osiris. Njen komandant poručnik bojnog broda Harvey ugledao je 16. 8. siluetu jednog parobroda. Bila je to prilika za postizanje uspjeha. Situacija je omogućavala da podmornica u površinskom stanju izvrši napad upotrebljavajući svoj top. Tako je potopljen parobrod Morea (1968 brt) 50 M zapadno od Drača. U istom rajonu, 40 M zapadno od Drača, posada ove podmornice opazila je ratni brod. Bila je to torpiljarka Palestro (862 t) koja je bila namijenjena za osiguranje drugih brodova od podmornica. Protivnik je bio mnogo opasniji od prvoga. Izbacena su torpeda. Pogodak! Tako je 22. 9. potopljena ova torpiljarka. Osiris smjenjuje podmornica Regent (približnih karakteristika kao tip »O«) koja tokom oktobra vrši ometanje italijanskog saobraćaja u ovom području. Poručniku bojnog broda Brownu, njenom komandantu, ukazala se prilika 9. 10. kada je opazen konvoj od dva broda koje je pratio naoružani brod Ramb III, udaljen oko 21 M zapadno od Drača. Zauzeo je pogodan položaj i izbacio torpeda, od kojih jedno pogada parobrod Antonietta Costa (5900 brt). Istina, parobrod nije potopljen, ali ga protivnik više nije mogao upotrebiti, jer je ležao nasukan nedaleko Drača. Nešto manje od mjesec dana kasnije, 5. 10 oko 32 M istočno od luke Mola di Bari, jedna podmornica potopila je motorni jedrenjak Maria Grazia (188 brt), a s obzirom da nema podataka da je u to vrijeme bila neka druga podmornica u tome području, taj uspjeh bi se isto tako mogao pripisati podmornici Regent.

Ovakvi početni uspjesi britanskih podmornica u južnom Jadranu prisiljavaju italijansku Ratnu mornaricu da poduzme opsežnije mjere za obezbjeđenje svoga pomorskog saobraćaja. Baš u to vrijeme oni vrše koncentraciju svojih snaga za agresiju na Grčku (prebacuju svoje tri divizije) i zato pojačavaju snage za obezbjeđenje tog prebacivanja. Bio je izdvojen sastav od 2 razarača, 10 torpiljarki, 3 eskortna broda (naoružani trgovački brodovi) i 4 torpedna čamca. Posebno su organizirali i osiguranje svojih konvoja. Konvoji koji su prevozili živu silu bili su sastavljeni od 2 transportna broda, a njih su osiguravali 2 torpiljarke i 1 eskortni brod, dok oni koji su prevozili ratni materijal sastavljeni su od 3 transportna broda koje je pratila 1 torpiljarka. Plovidba je bila predviđena na komunikaciji Italija — Albanija pretežno danju, mada su brodovi plovili i noću. U slučaju podmorničkog napada torpiljarke su vršile protivnapad, a transportni brodovi u pratnji eskortnih brodova produžavali su plovidbu. Naređenjem italijanskog Admirala štaba od 20. 8. 1940. bilo je regulirano pretraživanje rajona gdje su otkrivene podmornice, torpiljarkama iz Drača ili Brindisija u suradnji sa avionima. Postojeće eskadrole mornaričke avijacije u Tarantu i Brindisiju (38 aviona) i Puli (11 aviona) imale su između ostalih zadataka vršiti pratnju konvoja, traženje i gonjenje protivničkih podmornica. U južnom Jadranu tri aviona su tri puta dnevno vršili izviđanje onih ruta plovidbe koje su toga dana trebali koristiti brodovi. Nadalje, na spojnici Bari — Drač (daljina 120 M) bilo je raspoređeno 5 motornih jedrenjaka opremljenih hidrofonima koji su međusobno bili razmaknuti 5 M. To je samo jedan dio onoga što se poduzimalo za obezbjeđenje pomorskog saobraćaja i to nakon početnih uspjeha pojedinih podmornica.

POJAČANE AKCIJE PODMORNICA U JADRANU

Početak grčko-italijanskog rata značio je znatnije angažiranje podmornica u Jadranu, jer uz britanske tada i grčke podmornice otpočinju sa izvođenjem akcija. Grčka ratna mornarica imala je u svome sastavu 6 podmornica, od kojih je jedna bila tokom cijelog rata neispravna. (Karakteristike ovih podmornica prikazane su u iznesenoj tablici).

Po svojim taktičko-tehničkim osobinama one su mogle zadovoljiti u izvršavanju zadataka u južnom Jadranu, ali njihova starost, nedostatak rezervnih dijelova i teškoće zbog njihovog održavanja znatno su utjecali na njihovu operativnu sposobnost. Njihovo operativno područje je do paralele Budve na sjeveru i do približne spojnice Rt Santa Maria di Leuca — otok Levkas i uz Jonske otoke. Ostalo je bilo prepušteno britanskim podmornicama. Britanci su Grcima pružili sve neophodne podatke za njihove akcije u južnom Jadranu. I nakon sporazuma sa Britancima o zonom djelovanja 3. 11. 1940. isplivavaju grčke podmornice Triton (postojala je i britanska podmornica sa istim imenom) i Kaconis na svoje prve ratne zadatke. Prva u podmornički rajon (ReP) ispred Valone, a druga u ReP na prilazima lukama Himara i Saranda. Ova prva patroliranja nisu urodila plodom. Nije bilo napada, pa niti pogodaka. Tome je doprinjelo loše vrijeme, neiskusnost komandanta i neispravnost pojedinih uređaja. Podmornica Triton stigla je u svoj ReP zbog kvarova na uređajima). Podmornica Nirevs isplivava iz baze 11. 11. na patrolu u ReP u Otrantskim vratima, gdje stiže tek 16. 11. I ovaj komandant na svome prvome ratnom zadatku nije se najbolje snašao. U noći 14/15. 11. sastav grčkih razarača izvršio je upad u Otrantska vrata sa ciljem presretanja italijanskih brodova. Radi toga je podmornici bilo naredeno da dođe te noći sjevernije od paralele 41°, ali uslijed smanjene brzine komandant je pretpostavljao da do tog vremena ne može preći tu paralelu i zato je plovila površinom između otoka Paxoi i Levkas i baš ovdje umalo nije bila uništena od vlastitih razarača. Srećom nisu je opazili, ali opazile su je osmatračnice na obali. Zato je zakasnila u svoj ReP u kojemu je ostala do 21. 11. Podmornica Protevs isplivila je iz baze u Saronijskom zalivu 15. 11. i po snažnoj buri patrolirala je jedno vrijeme ispred Drača i Drimskog zaliva. Po prijemu obavještenja od pretpostavljenih o prebacivanju italijanske divizije iz Trsta za Albaniju uputila se sjevernije od paralele Kotora, ali nije opazila niti jedan plovni objekat. Ponovno se vraća u raniji ReP, a 22. otplovljava u svoju bazu. Tako su tokom novembra na patroliranju bile 4 grčke podmornice, koje nisu uspjele potopiti ili oštetiti niti jedan protivnički brod. Nakon toga, do 15. 12. grčke podmornice prekidaju patroliranje, jer u to vrijeme u južnom Jadranu djeluju ponovno britanske podmornice. U to vrijeme patrolira podmornica Regulus, koja je 6. 12. napala konvoj na ruti Drač — Brindisi, 40 M ispred Brindisija. Dva transportna broda pratio je razarač. Bio je pogodan parobrod Olimpia (6040 brt), ali je spašen i dotegljen u Brindisi. U ovom periodu (do polovine decembra) djeluje u Jadranu i britanska podmornica Triton. Međutim, ovo patroliranje obih podmornica bilo je nesretno. Nisu se vratile u baze.

Nakon toga ponovno u Jadran ulaze grčke podmornice. Ali pošto u ranijim patrolama grčke podmornice nisu susretale protivničke brodove, iako se odvijao dosta živ saobraćaj, Komandant flote odredio im je nove podmorničke rajone (ReP): 1. ReP »F« zatvarao je prilaze Valoni, Brindisiju i ulaz u Jadran; 2. ReP »G« zatvarao je prilaze Draču, Drimskom zalivu i sezao sve do paralele Budve; 3. ReP »H« zatvarao je prilaze Monopolju, Bariju i Manfredonjskom zalivu. Grčka podmornica Triton dobila je zadatak patroliranja u ReP G, gdje stiže rano u jutro 16. 12., a oko ponoći primjetila je dva broda u blizini obale Bar — Ulcinj. (Italijani su se koristili neutralnim vodama Jugoslavije). Ali zbog blizine jugoslavenskih luka komandant podmornice, kapetan korvete Zepos, odustaje od napada. Patroliranje je vršeno po jakoj buri, a to je otežalo osmatranje i smanjivalo njen vidokrug. Vrijeme patroliranja približavalo se kraju. I baš prije nego što je Triton uzela kurs ka svojoj bazi, 22. 12. ugledala je protivnički konvoj koji je plovio iz Brindisija za Drač. Međutim sreća joj nije bila sklona, jer je bila u nepovoljnom položaju i na dosta velikoj udaljenosti. No njena patrola bila je od koristi, jer je prikupila interesantne podatke o plovidbi konvoja tokom dana, osiguranju konvoja i učešću avijacije u osiguranju plovidbe. Ovo je pružilo izvjesnu pouku za ostale podmornice i smišljenije izvođenje napada.

U približno isto vrijeme, od 20. do 25. 12. u ReP »F« nalazila se podmornica Papanikolis. Prva dva dana nisu donijela velikih uzbuđenja, ali oko 0135. 22., negdje na pola puta između Brindisija i Valone, vozeći na površini, ugledala je siluetu manjeg broda. Teško je bilo ocijeniti koji je to brod ili je možda zamka. Udaljenost je iznosila oko 400 metara. Komandant, kapetan korvete Jatridis, donio je smjelu odluku: približio se brodu i posadi, naredio da uzme sve službene dokumente i prebaci se na podmornicu. To je izvršeno vrlo brzo, a zatim je uništen brodski čamac za spasavanje i brod zapaljen. Bio je to motorni jedrenjak Antonietta (70 brt). Uništavajući čamac komandant podmornice želio je zarovati protivnika koji bi eventualno prišao zapaljenom brodu, kako je posada sama napustila brod pošto je prethodno izbio požar. Htio je prisutnost podmornice zadržati u tajnosti. A to se isplatilo. Iz zaplijenjenih dokumenata moglo se doći do interesantnih podataka. Između ostalog tu je bilo strogo povjerljivo Uputstvo izdano 21. 12. od pomorskih vlasti u Brindisiju, kojim se regulirao način plovidbe do Valone, ruta za plovidbu i prilazi luci. Iz ovoga dokumenta komandant je saznao da italijanske brodove pred Valonom (na oko 5M u smjeru 280° od otoka Sazan) očekuje tegljač, a isto tako ispred Brindisija (na oko 12 M u smjeru 60° od ulaza u luku). Opazio je nekoliko brodova, ali zbog nevremena, jakih snaga osiguranja i nedovoljnih elemenata sa hidrofonima nije vršio napad. Ali strpljenje se isplatilo. Nešto prije 1200. 24. 12. hidrofonom (aparatus za primanje šumova raznih izvora u moru i određivanje smjera odakle oni dolaze) je otkriveno nekoliko brodova. Ploveći pod vodom, komandant je periskopom opazio nekoliko brodova. U to vrijeme plovio je iz Brindisija za Valonu konvoj brzinom od 12 čv. Dva parobroda, 2 motorna broda prevozili su 3070 ljudi, 711 grla stoke i 1430 t raznog materijala, a pratila ih je torpiljarka i naoružani (eskortni) brod. Sa podmornice, koja se sada nalazila u povoljnom položaju, izbačena su 4 torpeda. Postignut je pogodak i na oko 12 M zapadnosjeverozapadno od otoka Sazan potopljen je parobrod Firenze (3925 brt). Torpiljarka je izbacila dubinske bombe koje nisu pogodile podmornicu. Komandant je hidrofonima pratio kretanje brodova i tek 9 sati nakon izvršenog napada (oko 21,30) podmornica je izronila. Izbjegavanje gonilaca uslovalo je gubljenje orijentacije, tako da je u jutro 25. 12. podmornica plovila u minskom polju nedaleko otoka Othonoi. Na sreću sve je prošlo bez teških posljedica, iako opasnost za podmornicu koja se vraćala u bazu nije prošla. Oko 15,30 dok je plovila pod vodom nedaleko otoka Krfa bila je napadnuta od aviona, koji su bacili nekoliko bombi. Opet je sreća pratila hrabre. Povratak podmornice u bazu u Saronijskom zalivu 27. 12. bio je dočekan sa posebnim ponosom. Za ovo djelo komandant Papanikolisa bio je odlikovan i unaprijeđen u čin kapetana fregate, a posada podmornice odlikovana.

Od 25. 12. do 2. 1. 1941. g. patrolira podmornica Kaconis u ReP »G« (na prilazima Draču i Drimskom zalivu). Osmotrio je jedan brod koji je plovio iz Drimskog zaliva, izbacio je tri torpeda, ali je promašio i brod se uputio u jugoslavenske teritorijalne vode. Komandant podmornice smatrao je da je otkriven i udaljava se od toga mjesta. Jedno vrijeme plovi prema sjeveru, a zatim u pravcu Brindisija. Bura je pojačala i ponovno se vraća prema Draču. Ponovno je 30. pokušao napad na jedan brod, ali bez uspjeha. No slijedećeg dana strpljivost je nagrađena. Oko 8,20 31. opazio je kroz periskop parobrod (kasnije je utvrđeno da je to bio parobrod Quinto — 531 brt). Sa podmornice su izbačena dva torpeda sa udaljenosti oko 500 m, ali nije postignut pogodak. Komandant se odlučuje na smion pothvat. Pošto je vidio da parobrod bježi, izronio je i sa podmornice je otvorena artiljerijska vatra. Pojedinci sa parobroda počeli su skakati u more. Ubzro se požar razbuktao i brod počeo tonuti. Podmornica se brzo udaljavala od toga mjesta, kako bi izbjegla gonjenje, te otplovila u rajon ispred Brindisija. Odatle je otplovila u bazu. Potapanje ovog parobroda odigralo se ispred obale Ulcinja u jugoslavenskim teritorijalnim vodama. Zbog toga je uslijedio protest jugoslavenske Vlade grčkoj Vladi zbog povrede teri-

torijalnih voda od strane podmornice Kaconis. Međutim, grčka Vlada je odgovorila da prevoženje vojnih pojačanja teritorijalnim morem neutralne države predstavlja povredu statusa neutralnosti.

Podmornica Proteus isplovila je 26. 12. na svoje posljednje krstarenje. Bilo je predviđeno da patrolira u ReP »F« sa težištem na prilazima Valoni. Po ulasku u Jonsko more više se nije javljala. Tako da je Admiralštab bio u neizvjesnosti o njenoj sudbini sve do 10. 1. kada je italijanski radio objavio vijest o potapanju jedne podmornice. Rekonstrukcijom događaja poslije rata utvrđeno je, da je podmornica Proteus 29. 12. oko 10,00 napala italijanski konvoj (parobrod Sardegna — 11.452 brt, Italia i Piemonte) kojega je pratila torpiljarka Antares. Konvoj je plovio iz Valone za Brindisi, a u času napada nalazio se 11 M zapadno od otoka Sasan. Po izbacivanju torpeda podmornica je izronila, čime je bila pružena mogućnost torpiljarki Antares da joj odredi položaj i izvrši napad dubinskim bombama. Tako je podmornica stradala, prethodno potopivši parobrod Sardegna. (Uslijed tehničke greške pri izbacivanju torpeda, najvjerovatnije je došlo do olakšanja pramca i podmornica je izronila).

Iako je 1. 1. 1941. isplovila podmornica Nirevs sa namjerom da preuzme patroliranje u rajonu Otrantskih vrata, zbog kvarova koji su nastupili u toku vožnje, nije uspjela tamo stići već se vratila 8. 1. u bazu. Nakon toga 5. 01. isplovljala iz baze podmornica Triton, koja je nakon usputnih vježbi u Patraskom zalivu i prolaza kroz prepreke koje su ga zatvarale, stiže u ReP Otrantskih vrata. U jutro, oko 0650. 9. prema navodima komandanta kapetana korvete Zeposa otkrivena je neprijateljska podmornica koja je potopljena. Prema grčkim podacima, italijanski radio objavio je 14,01, gubitak jedne vlastite podmornice u Jadranu (navodno se radi o podmornici Neghelli), međutim poslijeratni službeni spisak italijanskih gubitaka nije evidentirao taj gubitak u to vrijeme na Jadranu. Poslije toga, a i zbog jednog kvara podmornica se 12. 01. vratila u bazu.

Uslijed velikog nevremena koje je vladalo u to vrijeme na južnom Jadranu, podmornica Nirevs isplovljava iz baze tek 16. 01. 41. ali tek nakon tri dana stiže u ReP »F« (Otrantska vrata). Ovoga puta na krstarenje podmornicom pošao je kao promatrač britanski savjetnik kapetan fregate Backer. More je bilo veoma nepogodno i za plovidbu, a pogotovo za izvršenje napada. Podmornica je plovila na periskopskoj dubini (podvodna vožnja uz mogućnost osmatranja periskopom) kada je 21. opazila jedan parobrod. U fazi pripremanja napada, uslijed velikih valova podmornica je izšla na površinu, pa pošto je komandant smatrao da je opazen odustao je od napada, ujedno je okrenuo prema sjeveru u pravcu Drača. Na večer 22. plovi iz rajona Drača na jug. Plovidba se odvijala pod izvanredno teškim uslovima, jer su se vremenske prilike pogoršavale. U jednom momentu komandant podmornice opazio je sa lijeve strane veći broj svjetala za koje je pretpostavljao da pripadaju brodovima. Radi štednje električne energije nastojao je zadržavati se u gušćim slojevima vode i u takvom stanju podmornica je ostala oko 5 sati, na dubini 26 m. U 0800. 23. 01. komandant, kapetan korvete Rotas smatrao je da je vidljivost već dovoljna kako bi se odredio položaj podmornice. Podignut je periskop i ustanovio na svoje zaprepaštenje da je skoro sa svih strana opkoljen kopnom. Nalazio se u zalivu Valone. Ovaj zaključak komandanta potvrdio je i britanski savjetnik. Odmah su poduzete mjere kako bi se podmornica izvukla iz ove opasne situacije u kojoj se našla sticajem okolnosti, najviše uslijed vremenske nepogode i vodene struje. Elektromotori radili su najmanjom snagom kako bi proizveli što manje šumove i polako i strpljivo komandant je upravo podmornicu poznatom prolazu kod o. Sazan. Nakon dva i po sata podmornica se našla u sigurnim vodama, sretno izbjegavši minska polja. Protivnik uopće nije primjetio njenu prisutnost. U podne istog dana susrela je brod, ali pošto je imao oznake crvenog križa, nije vršen napad. Nakon toga podmornica se vraća u bazu.

Nakon nekoliko dana pauze, 27. 01. podmornica Papanikolis stigla je u ReP »G« ispred Drača i Drimskog

zaliva. Na svome maršu ka svome ReP-u imala je kod otoka Ithaki susret sa torpiljarkom Svendon, koji je neznajući da se radi o vlastitoj podmornici, otvorila na nju vatru svojom artiljerijom. Ali ubrzo je uvidena za bluda i prekinuta vatra, te je tako podmornica izbjegla gotovo sigurnu propast. Izvor ovoga incidenta je u organizaciji i nadležnosti pojedinih komandi ratne mornarice. Protivpodmorničke patrole bile su u nadležnosti Pomorske odbrambene oblasti 1, dok aktivnost podmornica u nadležnosti komandanta flote. Zbog tajnosti podmorničke aktivnosti nisu dati detaljniji podaci o kretanjima podmornica. Stoga, nakon tog incidenta, je odlučeno da se neće vršiti protivpodmorničke patrole u vrijeme prolaza podmornica kroz to područje. To je svakako bilo manje zlo, ali ne i rješenje problema. U svojim aktivnostima do tada, dešavalo se, da podmornice zbog raznih uzroka i ranije se vraćaju sa patrola, da nisu uvijek imale pouzdanu vezu, pa je to uvijek krilo potencijalnu opasnost za moguće incidente. Nadalje, u to isto vrijeme mogla je naići i protivnička podmornica, jer protivpodmornička patrola je bila postavljena sa svrhom da ju otkrije. Dolaskom ispred albanske obale Papanikolis je naišla na dosta živ saobraćaj kojega protivnik obezbjeđuje brodovima i avionima. U ReP »G« 28. 01. otkrivena su dva trgovačka broda koju je štiti 5 aviona, kao i površinski brodovi. Noću 28/29. izvršen je pokušaj napada na jedan brod koji se kretao u pravcu Drača, ali ubrzo je prisiljena da izbjegava potjeru italijanskih brodova i tek nakon tri sata uspjela je izmaknuti goniocima. Na večer uzima kurs ka bazi. Ovdje treba istaknuti da pojačane zračne patrole otežavale su podmorničke aktivnosti u ovom uskom morskom području, stoga one moraju neprekidno manevrirati kako nebi bile otkrivene. To je iziskivalo veliku fizičku i psihičku napregnost cijele posade.

Po završetku ove patrole nastaje jedan mali prekid, jer u tih nekoliko dana trebala je iz Jadrana izaći britanska podmornica Rorqual koja je bila u sjevernom Jadranu. Dok su grčke podmornice zonu svoje aktivnosti imale u južnom dijelu Jadrana, Britanci upućuju povremeno pojedine podmornice u srednji i sjeverni dio. Podmornica Rorqual 28. 01. 41. položila je 29 mina u vodama otoka Susak, na prilazima Rijeci, a istoga dana 21 minu na 2 naut. milje ispred Ancone. (Na jednu od mina položenih kod o. Susak naletila je torpiljarka Francesco Stocco). Nakon položenog minskog polja na prilazu Rijeci podmornica se upućuje jugu. Baš tada susreće tegljač koji je teglio naoružanu baržu (prema britanskim podacima na barži su bili ukranci poljski topovi 2 x 127 mm i 1 protivavionski top), koja je predstavljala ploveću bateriju. Tegljač je također bio naoružan. Barža je imala mali gaz i zbog toga je komandant podmornice poručnik bojnog broda R. H. Dewhurst odlučio da, umjesto torpedom, ovaj cilj napadne svojim jedinim topom od 102 mm. Na udaljenosti oko 450 m podmornica izronjava i otvara vatru na tegljač, prouzrokujući požar, a zatim baržu, gdje također izbija požar. Nekoliko puta prenosi vatru sa tegljača na baržu i obratno, sve dok nije bila prisiljena zaroniti, jer je otvorena vatra sa tegljača i barže, čija posada se ubrzo našla. Sa periskopske dubine izbacila je torpedo, podešen da ide po površini, ali uslijed greške smjernog ravnača torpedo je načinilo krug, te umjesto prema barži vratilo se u pravac prema podmornici. Nije bilo druge nego što dublje zaroniti radi izbjegavanja vlastitog torpeda. Tegljač i barža ostali su u plamenu. Ovoj istoj podmornici može se pripisati potapanje parobroda Ursus (407 brt), koji je, prema italijanskim podacima, potopljen 31. 01. 41. u Lastovskom kanalu, artiljerijskom vatrom podmornice.

Nesretnim sticajem okolnosti grčke podmornice ne nalaze se u južnom Jadranu od 29. 01. do 23. 02., jer podmornica Triton imala je prodor vode, a druge nisu bile spremne za plovību do 14. 02. Tada je isplovila Kaonis, ali na maršu ka Otrantskim vratima pratilo ju je jako nevrijeme, koje je izazivalo prekomjerno zamaranje posade. Nagib podmornice na dubini 30 m bio je do 10°, a na periskopskoj dubini i do 20°, pa ako se tome doda da je plovila neprekidno 22 sata u takvim uslovima, onda se stiče potpunija slika o stanju na podmornici.

Podmornica je bila prisiljena da se skloni na otok Ithaki. Nakon toga je nastao kvar uređaja i podmornica definitivno napušta povjereni zadatak.

Prema procjenama grčke Vrhovne komande postojala je mogućnost desanta italijanskih snaga u rajonu Preveze. Koncem februara na jugoistočnom dijelu Apeninskog poluotoka bile su primjećene jače protivničke snage, koje su se tu prikupljale. Grči su još koncem 1940. potisnuli agresora u Albaniju i prešli grčko-albansku granicu, a snabdijevanje svojih snaga vršili su pomorskim putem preko baze Preveza. Odatle iskrcavanje pomorskog desanta u ovome rajonu dovelo bi u pitanje opstanak grčkih snaga na albanskom frontu u vrlo teškim zimskim uslovima. Vladalo je mišljenje da je ratna mornarica snaga koja bi trebala spriječiti iskrcavanje ovakvog desanta. S obzirom da su razarači bili angažirani veoma intenzivno u konvojiranju na Egejskom moru, a osim toga patroliranje bi vršili daleko od svojih baza i izloženi djelovanju avijacije protivnika, Admiralštab je u dogovoru sa komandantom flote viceadmiralom Kavadijasom odredio da jedna podmornica patrolira u ReP između otoka Levkas i Paxoi sa ciljem da obavijesti o pojavi protivnika, spriječiti eventualni desant i uništi svaki neprijateljski brod koji se bude pojavio. Kakve su bile mogućnosti podmornice sa postojećom opremom, naročito osmatranje noću i brzo javljanje o protivniku koji podilazi obali, bilo je jasno i tadašnjem Admiralštabu. Ovdje podmornica nije mogla ispoljiti svoja ofanzivna svojstva kao u južnom Jadranu. Od 20. 02. do 25. 02. u ovom ReP patrolirala je podmornica Triton. Međutim italijanska pojačanja iz luka Bari i Brindisi za Drač i Valonu odvijala su se bez naročitih smetnji. U tom vremenu (20. — 25.) prebačeno je 19.759 ljudi, 426 vozila, 3.471 gro stoke i 24.965 t raznog materijala.

Ponovne patrole ispred obala Albanije bile su usklađene sa operacijama kopnene vojske, a sa ciljem da se ometa pristizanje pojačanja protivnika u Albaniju, jer je Vrhovna komanda prikupila podatke o italijanskim pripremama za ofanzivu (stvarno je počela 9.03.41.) Na večer 23. 02. Nirevs je doplovila u ReP Otrantska vrata i oko 2200 izvršila napad na grupu brodova, ali bez uspjeha. Međutim, protivnik je započeo gonjenje koje je trajalo dva sata. Podmornica se udaljuje za jedan dan iz ovoga rajona. U toku slijedećih dana bilo je nekoliko susreta sa brodovima, ali nije bilo povoljne prilike za napad (u dva navrata radilo se označenim bolničkim brodovima). Ispred Valonskog zaliva podmornicu otkrivaju dva aviona, pa je prisiljena dublje roniti kako bi zamela svoj trag. Plovila je na dubini oko 40 m. Dok je u jednom momentu plovila na dubini 30 m bačene su dubinske bombe, a nešto kasnije hidrofonom su otkriveni šumovi brodova, koji su vjerovatno pretraživali ovo područje i udaljili se tek oko 1430 sati. Vremenske prilike otežavale dalje patroliranje i oko 2100. 1. 03. napušta svoj ReP i plovi prema bazi. Podmornica Papanikolis, koja je 4. 03. doplovila u ReP ispred Valone imala je havariju koja zamalo nije tragično završila. Kod otoka Sazan vršeno je provjetranje prostorija i pri zaronjavanju ventilacioni otvor nije pravovremeno zatvoren i izvjesna količina vode prodršla je podmornicu, koja je prisiljena da se vrati u bazu.

Britanci nastoje, uz grčke podmornice u zoni južnog Jadrana, da sa svojim podmornicama u srednjem i sjevernom Jadranu ometaju pomorski saobraćaj u tim «mirnijim» vodama i na taj način potpomognu operacije kopnene vojske. U tu svrhu noću 22. 03. ušla je u Jadran brit. podmornica Regent. Međutim, poslijeratni italijanski, a niti britanski izvori ne navode eventualne gubitke u srednjem i sjevernom Jadranu za ovaj period, tako da je teško dati vjernu sliku o uspjehu ostvarenja ove zamisli.

Grčka podmornica Triton od ponoći 19/20. 03. pa do do večeri 23. ostaje u južnom Jadranu. Za to vrijeme odvijao se vrlo živ saobraćaj. Za nepuna 4 dana između Italije i Albanije plovio je 31 konvoj sa ukupno 84 broda, u okviru čega je 15 konvoja plovilo prema Albaniji. Osiguranje ovih konvoja vršeno je sa 1 do dva ratna broda (razarač, torpiljarka ili naoružani brod). Patrolirajući u ReP »G«, na prilazima Draču, u početku nije otkrila ni-

kakvih ciljeva, ali 23. 03. otkriveni šumovi probudili su kod posade izvjesne nade u uspjeh. Ubrzo je uspostavljen periskopski kontakt. Plovila su dva konvoja u pravcu Drača. Prvi je plovio nešto sjevernije (4 trgovačka broda, 1 torpiljarka, 1 naoružani brod), a drugi nešto južnije. Komandant, kapetan korvete Zepos odlučio je napasti južniji, jer je bio, bliži i slabije osiguran, iako se nelazio u sektoru sunca, što je otežavalo napad. Ovaj konvoj bio je sastavljen od 4 parobroda koje je pratila torpiljarka Castelfidardo. Na čelu je plovio parobrod Carnia (5451 brt). U 1023 sa udaljenosti od oko 750 m podmornica počinje izbacivati torpeda. Četiri su pogodila Carniu. Torpiljarka odmah izvršava protivnapad dubinskim bombama, dok ostali brodovi priskaču oštećenom u pomoć. Konvoj se toga časa nalazio oko 30 naut. milja sjeveroistočno od Brindisija. MARITRAFALBA (Komanda saobraćaja sa Albanijom) odmah upućuje u pomoć grupu torpednih čamaca, razarač Mirabello, koji je u to vrijeme pratio jedan konvoj za Valonu, te hidroavion za izviđanje rajona u cilju pronalaženja podmornice. Na jednoj strani ulagali su se naponi da se oštećeni brod spasi, a na drugoj otpočela je hajka protiv podmornice. Carnia je

uzet u tegalj, ali uslijed pogoršanja vremenskih prilika borba za savlađivanje teških oštećenja postala je uzaludna i brod je potonuo oko 2140. Protiv podmornice torpiljarka i razarač u nekoliko navrata bacali su dubinske bombe koje su padale u njenoj neposrednoj blizini. Cijela posada morala je izdržati veliku psihičku napetost. Hidrofon nije najpouzdanije radio. Tek oko 1830, dakle nakon 8 sati, komandant je digao periskop i ustanovio da je površina mora »čista«. Nakon jednog sata podmornica je izronila i uputila se u bazu.

Poslednja patroliranja grčkih podmornica bila su koncem marta i tokom aprila, ali nisu postignuti nikakvi uspjesi. Kaonis je patrolirala od 27. 03. do 1. 04. u ReP »G« u blizini jugoslavenskih teritorijalnih voda, Nirevs u istom rajonu, a zatim ispred Valone, od 4. do 6. 04., ali niti jedna se nije duže zadržala u zonama frekventnijeg saobraćaja. Zadnju patrolu u tome periodu rata na Jadranu drži podmornica Papanikolis od 14, kada isplovljava iz baze do 19. 04. kada se ponovno u nju vraća, prije svoga odlaska u Aleksandriju.

(Svršetak u idućem broju)